

מאת: אוריאל רוזנברג, י"א 1

היה היה ילד, עוד לפני המאה ה-17, אשר היה רכוש הבלעדי של הוריו. זכויותיו, אם היו כאלו, נבעו מרצונם הטוב של הוריו, אך במידה רבה מדאגה לרכושם. אותו ילד נוצל לכוח אדם זמין וזול, כדי לשמור על מקור הפרנסה המשפחתי במצב תקין כמה שאפשר.

כמו בתקופת התורה, הורים יכלו לפנות לבית המשפט בטענה שהילד שלהם עיקש או מרדן, כאשר לבית המשפט ניתנו הכוח והסמכות להטיל עליו, באופן חוקי, כמובן, עונשים ואף עונש מוות. למען המשפחה, הילד היה צריך לעזור בפרנסה, ולפעמים גם לקבץ נדבות למענה בזכות היתר מיוחד שניתן על ידי מלך אנגליה, אשר הקנה זכות נפרדת לילדים בתור ילדים. זאת, למעשה, הזכות היחידה שהייתה לילד מעצם היותו ילד! אין ספק, הילד שמח שמותר לו לקבץ נדבות בזמן שלאחרים אסור-הרי ככה לא יעבידו אותו לפרך. "אם רק ילדים שנולדו לפני היו יודעים על השינוי הגדול שחל", חשב.

במרוצת השנים, ילד אחר, בסביבות המאות ה-18-19, יוכל כבר ליהנות מניצני זכויות ילדים: חקיקה בתחום ההגנה על ילדים בכלל ובתחום עבודתם בפרט. נאסר על ילד לעבוד מעל 12 שעות ביום. ילד שחי באנגליה זכה גם להתייחסות נפרדת בהסדרי העסקת עובדים מעצם היותו ילד.

חייו של הילד החלו להשתפר, נחקקו חוקים אשר קבעו כי אין אפשרות להעסיק אותו בתנאים קשים או אף מעבר למכסת שעות מסוימת בעבודה. בנוסף, החלו להקים מוסדות משפטיים נפרדים לילדים, המתייחסים אליהם על-פי אמות-המידה מיוחדות שיש לתת לילדים. "זהו דבר נפלא!" הילד אמר בלבן, "אם רק היו יודעים על כך לפני..."

אספר לכם על ילד בשלהי המאה ה-20. הוא כבר מוכר כישות עצמית. כבר החלו להתגבש זכויותיו בתחום הרווחה. זכויות המקנות לו זכות לקיום מינימאלי, בריאות תקינה והגנה מפני ניצול. "אין ספק אם ילדים מהעבר, היו יכולים ליהנות מהדברים האלה, מצבם היה נהדר!", אמר לעצמו.

ועכשיו, אספר לכם על עצמי, אני ילד בתחילת המאה ה-21, קמו כבר תנועות הנאבקות למען זכויות ילדים כמוני. תנועות וארגונים של ילדים ונוער החלו לתבוע זכויות למען הילד. לא רק כדי להגן עליו מפני ניצול, אלא גם כדי להעניק לו זכויות בדומה למבוגרים: חופש תנועה, זכות להתארגנות, זכות לשמירה על פרטיות וסודיות ועוד. כל זאת בזכות האמנה הבינלאומית למען זכויות הילד שאישרה עצרת האו"ם בשנת 1989, אשר פתחה דלת למאבק מורחב למען זכויותיהם. "את מה שהיה לפניי, כבר אי אפשר לתקן" אני אומר לעצמי, "הרי הכול טוב ויפה כרגע, אבל יש מקום לשיפור. לא רק למעני. כי כולנו ילדים".

אכן, דברים רבים השתנו עם הזמן. ממצב שבו ילד אינו ישות עצמית, והוא הרכוש של הוריו, למצב שבו הילד הוא ישות עצמית (ועצמאית), יש לו רצונות, שאיפות, זכויות וחובות, והוא אף יכול לתבוע את זכויותיו.

דברים רבים משתנים במהלך הזמן, אך עולה השאלה האם הדברים השתנו באופן מספק? האם הדברים מוצו דיים? המענה יכול להתחיל בעובדה שאין דבר מושלם בעולם. בלי החושך אין אור, ובלי רע אין טוב. אולי כדאי להסיק להיאחזו בעבר הרע ולהמשיך ולעשות למען עתיד טוב יותר?

כאשר מדברים על ילדים מייחסים להם תום וטהרה. דימוי הילד קשור לישות קדושה, טהורה, שהעולם והאנשים הסובבים אותו, לא הספיקו להרוס אותו ולקלקל אותו. טענה זו גורסת כי יש השלכות רבות הנוגעות למצבו של הילד, למהותו, לצורת חייו ולאופן בו יבוא לידי ביטוי. טענה זו רק מחזקת את חשיבות

אמנת זכויות הילד, את חשיבותה לילד עצמו כישות ואת חשיבותה כפעולה הומאנית, אנושית. אלמלא הזכויות הניתנות לילדים, כילדים, זכויות המותאמות לאמות המידה וההבנה שלהם, היינו חיים בעולם ללא סדר. זאת משום שילדים הגדלים בצורה מעוותת, יגדלו להיות מבוגרים אשר יוצרים ומבנים מציאות מעוותת, קשה וקיצונית, ללא הפרדה וסדר בגיל, בהבנה, וכן בטוב וברע.

ובכל-זאת, בעולם כולו עדיין מופרות, מדי יום, זכויותיהם של מיליוני ילדים. אנשים מבוגרים מנצלים את תמימותם, מעבידים אותם ללא תנאים אנושיים. בנוסף, הילדים עצמם פוגעים בכבודם של אחרים או פשוט לא מגנים על זכויות אלו ובכך לא ממלאים את חובותיהם ואת האחריות שיש להם כלפי עצמם וכלפי סביבתם. במדינות אחרות בעולם, כמו הודו, אשר לא קיימים בה חוקים המיוחסים לילדים, קיימת עבדות ילדים. החוק בהודו אינו אוסר על עבודת ילדים, והמדינה מאפשרת להעסיק גם ילדים מתחת לגיל 14 בכל עבודה, פרט לעבודות הנחשבות "מסוכנות". הסיבות לעבודת ילדים לפעמים נובעות הן מהרגלים תרבותיים והן ממצבי עוני שבגללם המשפחה זקוקה למשכורת של הילד. מעבר לביטול של חינוך הילדים ולפגיעה בהתפתחותם הפיזית והנפשית, עבודת ילדים עלולה לגרום לבעיות בריאותיות משמעותיות: עיוותים במבנה השלד, הרעלות מחומרים כימיים, פציעות בגוף, בעיות נשימה חריפות, כוויות ועוד. המדינות אשר לא הכניסו לחוק זכויות וחוקים הנוגעים לילדים הן לרוב מדינות עולם שלישי, מדינות עניות ולא מפותחות. כחלק משלילת הזכויות הנוגעות לילדים, נוצרת שלילת זכויות אדם באשר הוא. אדם הגדל למציאות שבה שוללים זכויות אדם וזכויות ילד בכללן, יגדל עם הנורמות ו"הערכים" עליהם "חונך" והוא עלול לשכפול מצב זה.

לאחר שעסקתי בחשיבותן של זכויות הילד ברצוני לציין במיוחד שתי זכויות. האחת היא "זכותו של כל ילד הסובל מנכות, ממחלה או מליקוי כלשהו, לקבל את החינוך והטיפול המתאימים, שיבטיחו את מיצוי יכולתו וכישוריו, תוך שאיפה לשילובו המלא בחברה." כלומר, כל ילד שיש לו נכות בין אם ממחלה או ליקוי, יש לו הזכות לקבל חינוך וטיפול מתאימים ליכולתו וכישוריו. ילד הסובל מנכות נוטה לסבול מהדחה והדרה על ידי סביבתו. הדבר נגרם בשל הרחמים של הסביבה או בשל קושי להתחבר אל אדם בעל ליקוי, להתחבר אל השונה. הזכות שציינתי מאפשרת לילד לקבל את כל האפשרויות שניתן כדי לתרום למצבו החינוכי, הבריאותי והחברתי, זאת כדי לשלבו בסביבה, לתת לו להרגיש שייך לסביבה. זוהי זכות בעלת מסר נעלה לטעמי, להתייחס לנכה כאדם מן המניין, לדאוג לשילובו בחברה, תוך התחשבות בליקויים ובנכות שלו. שילוב "האחר" בחיי היום יום, תורם להבנה של הזולת ש"האחר הוא אני". בנוסף, טיפול מסור בתוספת שילוב חברתי של הילד בחברה יתרמו למיטוב מקסימלי של מצבו מבחינה רגשית, וזה יתרום למצב תקין יותר במצבו הבריאותי, כך שדבר אחד קשור בדבר אחר.

הזכות השנייה שאני מבקש להזכיר היא "זכותו של כל ילד לקבל הגנה מלאה ויעילה מפני כל צורה של הזנחה, ניצול, התעללות, התאכזרות או השפלה - גופנית ונפשית - בבית הוריו או מחוצה לו". כלומר, יש לילד זכות לקבל מקום חם לחיות בו ולהיות אהוב ונתמך. מקום אשר ייתן לו הגנה מלאה בכל התחומים, הגנה משפטית מפני הזנחה, ניצול, התעללות, התאכזרות והשפלה במעגל החברתי התעסוקתי וכיוצא בזה, זאת על מנת לתת לילד ביטחון מלא, לתת לו לגדול בצורה תקינה שתגרום למיצוי יכולותיו וכישורותיו. בעולם ללא הגנה על אדם, ובפרט על ילד שבקלות יכול להיכנס למצבים של התעללות, ניצול וכדומה העולם יהא מקום לא בטוח. מקום שבו אדם בעל כוח יוכל לנצל את החלש ממנו ולעוות את נפשו. זכות זו ניתנת לילד בפרט, מהסיבה שילד יש את הצורך להסתמך על אדם מבוגר, על גורם, ישות נפרדת, שתעזור לו להתפתח.

בחרתי להדגיש שתי זכויות אלו, משום שאני מרגיש קרוב אליהן יותר בצורה יותר משמעותית. שני אחיי התנדבו בעמותת "קו לחיים", תנועה חברתית שנוסדה בשנת 1989 במטרה לתת מענה לילדים הסובלים מנכויות מורכבות ותסמונות נדירות. התנועה נשענת על מאות בני נוער ואזרחים המתנדבים בארגון ומשתלבים

במערכת הסיוע היומיומי למען החולים והנכים בישראל. לאורך השנים הצטרפו לתנועה עשרות אלפי אזרחים, בני נוער, בעלי מקצועות חופשיים, אנשי ציבור מן היישוב אשר שותפים לדרך ולהצלחת התנועה.

"קו לחיים" פועל בשלושה מישורים, שיפור חיים, הצלת חיים ושינוי חברתי. התנועה מעניקה חיים איכותיים לאנשים נכים, חולים ולבני משפחותיהם. התנועה מלווה, תומכת ומגייסת משאבים לחולים הנתונים בסכנת חיים, תוך מעורבות בגורמי הרפואה והסיעוד. כמו-כן מביאה התנועה לשינוי חברתי על ידי פעילות לשינוי בגישה של האזרחים בישראל כלפי נכים וחולים. פעילויות "קו לחיים" מתקיימות בשיתוף עם קהילות רבות בישראל במטרה לאפשר העצמה דו-כיוונית ושותפות גורל שיוצאת מתוך התובנה והאמונה שכשאדם מתפתח החברה מתפתחת.

הילדים הנכים מתארחים בשבתות אצל המשפחה של החונך. המפגש הבלתי אמצעי בין הילד לבין המשפחה המארחת מחבר לבבות, ומפיג את תחושת הניכור ממנה סובלים הנכים בישראל. אחי הגדול הביא, לעתים, בשבתות את החניך שלו לביתנו. הוא סידר את הבית לנוחות החניך, התאים דברים וחפצים למען הרגשת השייכות שלו, וטיפל באופן מסור הן בפן הרגשי-חברי והן בפן המעשי (החל מהחלפת חיתולים וכלה בשיחות-נפש מעודדות). חשיפה זו לילד נכה השפיעה עלי ועל משפחתי מאוד ואני בטוח שכך קורה גם בבתי של חונכים מתנדבים אחרים- כל המשפחה מושפעת.

בעקבות הקשיים הפיסיים שבהתמודדות עם המצב בו מתארח בבית ילד נכה (הרמתו בחדר המדרגות והתאמת הבית לנוחיותו), התקיימה שיחה בין אחי לאבי, בנסיעה חזרה הביתה מבית החניך. אבי הביע את תסכולו מכך שאינו יכול לאגור כוח בשבת. אחי ענה תשובה אשר חרותה לאבי בתודעה עד היום: "לך קשה לאגור כוחות בלילה אחד, אבל בזמן הזה אנחנו מאפשרים להוריו לאגור כוח להמשך השנה". ובמילים אחרות, 'לילה אחד קשה לך לישון, נסה לתאר את מצבם של ההורים שלו, הכוח הפיזי, הנפשי ואופן התפקוד בחייהם במשך שאר ימות השנה'. בכל פעם שאני שומע את הסיפור הזה, עולים בי חיוך ותקווה. חיוך בשל האמונה בדרך בה אחי דוגל: ההתחשבות בסביבה ולא רק בסביבה המשפחתית שלו, אלא היכולת להבין דברים גם מחוץ לקופסת העצמי; ותקווה על כך שזו לא עבודה של יחידים אלא 'שינוי חברתי' פשוט כמשמעו. פעילות נמרצת מצד החברה למען הטמעת זכויות הילד, שילוב 'האחר' ו'השונה' למעגל החברתי. אותו חניך בן 10, כשבא אלינו לשבת, היה מחובר לכיסא גלגלים. הוא הצטרף להוויית השבת המשפחתית שלנו, ונלקח לבית הכנסת יחד עם הכיסא שלו. בחזרה הוא חש בצורך עז לאמו והתחיל לבכות ולצעוק "אני רוצה את אימא" עד שהגענו לבית. הייתי אז ילד בן שש, ורציתי כדי לשפר את מצב רוחו עד שיגיע זמן הקידוש. אספתי את הבובות בבית, והתחלתי לשחק עמו ולחגוג לו יום הולדת. לאחר מעה הבנתי שרציתי מאד לרכך עבורו את השוק וההלם של המעבר ממקום מגוריו אל בית זר, הבית שלי.

בנוסף, כחלק מהתנדבותו ב"קו לחיים", אחי התחבר עם חניך נוסף אשר נעשה לו עוול בתא המשפחתי. אמו הביולוגית לא רצתה להכיר בו בגלל מגבלותיו המוטוריות. היא לא רצתה לראות אותו או להיות בחברתו, ואף גינתה אותו על עצם קיומו. אחי התערב בסיטואציה הקשה מנשוא של נער מוגבל מתבגר אשר מרגיש בודד ועזוב. הוא תמך ביצירת קשר מחודש עם אביו הביולוגי של החניך אשר הקים משפחה חדשה לאחר תהליך גירושים מכווער. נוצר חיבור בין הבן אל אביו, ואז גילה הבן שהוא רצוי אף בעיני אמו החורגת. כך הפך החניך לחבר במשפחה החדשה שהקים אביו, הצליח לשרת בהתנדבות בצבא, וכיום הוא משתלב בשוק העבודה וגם פעיל חברתי. הוא הצליח לחיות חיים עצמאיים ולהשתלב בחברה באופן מלא.

לדעתי, אין להסתפק בחובה של החברה הבוגרת לתת מענה וזכויות לילדים. יש לשמור על כבודם של הסובבים אותנו באשר הם. לא להשתמש בביטויים פוגעניים ובוודאי שלא לנקוט באלימות פיזית כלפי הסובבים אותנו. כל אחת ואחד מאתנו צריך לדגול בזכויות בסיסיות אלו. לצאת נגד אפליה, אכזריות, ניצול, התעללות, אלימות ולנהוג בשוויון. כולנו בני אדם, כולנו התחלנו כילדים. עלינו להמשיך ולפעול כדי שיותר ויותר ילדים, ייהנו מזכויות אדם בכלל וזכויות ילד בפרט.